

Praksa i sociologija sela u svetu

Prof. dr Cvetko Kostić

Još je Concordet (*Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain*, 1794) uneo ideju *prograsa* u filozofiju, pa je ona vremenom prešla iz filozofije u sociologiju. On je pod tim pojmom podrazumevao širenje humanizma u narodne mase putem prihvatanja naučnih saznanja, tehničkih otkrića, reforme institucija, poboljšanja običaja i morala.

Teškoće su tek nastale kad su ovaj pojam prihvatile razne ideologije; ono što je za neke bio napredak za druge je bio nazadak, jedni smatraju da društvo evolucijom napreduje i da se sve više humanizuje, dok drugi tvrde da se ono s vremenom samo kviri i udaljuje od svojih čistih početaka, od početaka kada se nije znalo za mnoga zla i antinomije do kojega je dovela evolucija. Zbog toga neki smatraju da se zlatno doba (*aetas aurea*) čovečanstva nalazi u budućnosti, a drugi da je ono bilo u prošlosti. To isto vredi i za ruralno društvo; jedni tvrde da se na selu živi srećnije ukoliko je ono izloženo manjim promenama, ukoliko se više čuva tradicija i čvrste porodične i seoske zajednice, dok drugi zahtevaju, baš u interesu *prograsa*, da se sve to i što pre menja.

O tim i sličnim pitanjima dosta se raspravljalo i raspravlja u sociologiji. Između ostalih, i neki značajni njeni predstavnici su u svojim sistemima davali određeno mesto *primeni* sociologije u službi društvenog *prograsa*. Na primer, *Durkheim* teorijski raspravlja ulogu sociologa u rešavanju socijalnog pitanja (*question sociale*), a to isto čini i *M. Weber*.¹

Od početka ovog veka, o ovim mogućnostima se sve više raspravlja i u ruralnoj sociologiji i upravo traženje primene nekih tekovina *prograsa* na selu i praksa te primene bili su osnov stvaranja i širenja ove discipline u mnogim zemljama.

Glavne vrste *prograsa* na selu jesu: *naučni* kojim čovek stiče sve dublja i preciznija znanja o prirodi i društvu, *tehnički* koji se sastoji u primeni nauke u usavršavanju oruđa da bi se savladala priroda, *ekonomski* koji se sastoji u povećanju agrarne proizvodnje i poboljšanju ekonomskih dobara među seljacima, i *socijalni* koji ima za cilj poboljšanje uslova života, zdravlja, higijene, obrazovanja, stanovanja, uslova rada i sl., kao i poboljšanje odnosa

¹ A. Hoefnagels, *La sociologie face aux »problèmes sociaux«* Paris, 1962, 34, 53.

između pojedinaca i društvenih grupa, usavršavanje kolektivne vrednosti, povećanje solidarnosti među članovima seoske zajednice, napredak globalnog društva putem izmene njegovih struktura i usvajanja tehničkog i ekonomskog progressa.

Glavni agensi promena na selu (koji uvek ne moraju poticati progres, a nekad ga i sprečavaju) jesu tzv. *društvene snage*, koje u okviru ruralnog društva sprovode neku akciju u cilju savladavanja određenih problema. Tih snaga ima više, ali su najpoznatije među njima: država, političke partije, crkva, kooperative i internacionalne organizacije.

1. Država

Ona ima sredstva i organizaciju da na svojoj teritoriji vodi određenu politiku prema selu i seljacima. Kakva će biti ta politika zavisi od prirode same države, od *društvenog* sistema i od klase koja je na vlasti.²

Moderna država se obično stara da unapredi selo, osobito agrarnu proizvodnju, i u tom cilju služi se raznim sredstvima. Jedno od njih je i *agrarna politika*. Ali ona može i da zadržava proces razvitka ruralnog društva iz nekih posebnih razloga; najčešće je razlog što se taj razvoj kosi s nekim drugim ciljem državne politike. Tako može biti slučaj da država žrtvuje interese agrara i sela interesima industrije i grada; može biti i slučaj da država želi podizanje industrije, ali ne želi da se seljak odvajava od zemlje i sela. Zbog toga ona donosi dve vrste propisa: jedni imaju za cilj da pomognu razvoj industrije, a drugi sprečavaju seljaka da se bliže upozna i poveže s njom. Akcije na selu mogu da vode i razni državni organi i organizacije kao i druge svesne društvene snage. U tom pogledu svaka država ima nešto posebno. Na primer, u našem društvu ovo su te društvene snage: a) proizvođači koji proizvode društvenim sredstvima za proizvodnju, b) radni kolektivi, c) komune, d) socijalističke društvene organizacije i e) socijalistička država.³ Svi su oni, pored ostalog, nosioci ili akteri društvenog preobražaja sela.

U novije vreme, pored rešavanja raznih društvenih pitanja, država i njeni derivati od sociologije traže pomoć osobito u *planiranju*, koje je jedna od veoma važnih funkcija moderne države. To je posebno slučaj sa regionalnim planiranjem (regional planning, planification régionale). Ono ima za cilj: povećanje korišćenja prirodnih izvora da bi se bolje zadovoljile potrebe stanovništva određenog prostora, podizanje infrastrukture, obuku kadrova, stvaranje centara za razvoj i sl. U stvari, to je društvena akcija, da se određeni prostor što bolje organizuje za potrebe ljudi i ljudskih grupa, a to se postiže planskim prilagođavanjem zemljišta i njegovih izvora društvenim potrebama i pravilnim rasporedom društvenih grupa i institucija na njemu.

Regionalno planiranje se sprovodi na tri vrste područja: urbanim, ruralnim i mešovitim. Jedan od njegovih zadataka je u tome, da se razlike i antinomije između ovih područja otklone ili svedu na što manju meru. Pri tome se moraju imati u vidu problemi kolektivnog života, mogućnosti evolucije kolektiva i njihova uloga u izvršenju plana, a rešenje baš tih problema obično je *prethodni* uslov uspeha i ostvarenja plana. Zbog toga i savremena sociološka teorija ističe značaj sociologije planiranja (*sociologie de planification*).⁴ Pri tome se još ističe, da se regionalno planiranje odnosi na prostor

² Ch. P. Loomis and J. A. Beegle, *Rural Sociology, the Strategy of Change*, Prentice Hall, 1953.

³ *Program Saveza komunista Jugoslavije, Beograd*, 1959.

⁴ G. Gurvitch, *Déterminismes sociaux et liberté humaine*, Paris, 1955.

diskontinuiran i nehomogen; taj je prostor u isto vreme geografski (*l'espace géographique*) i sociološki (*l'espace sociologique*) i stvarnog uspeha planiranja ne može imati bez što pravilnijeg rešenja ljudskog prostora (*l'espace humaine*), tj. pravilnog razmeštaja ljudi i njihovih grupa u prostoru.⁵

Takvo planiranje počiva na postavci, da je *tehnički* progres budućnost čovečanstva i da je jedan od njegovih osnovnih zadataka potiskivanje tradicionalne tehnologije i sredine. Ono ima tri dela: tehnički, ekonomski i socijalni. Zbog toga na izradi plana i njegovom sprovođenju u život rade razni stručnjaci: inženjeri, ekonomisti, agronomi, sociolozi i dr. U takvoj stručnoj ekipi svaki od ovih stručnjaka ima određenu *ulogu*, iako oni svi rade na jednom zajedničkom poslu.

Prema francuskoj teoriji i praksi, a s njome se u ovom pogledu slažu i američki i holandski sociolozi, u ekipi stručnjaka koja ima zadatak da izradi regionalni plan, sociolog ima tri funkcije.

Pre svega, on je vođa (*guide*) ekipe u tom smislu što pazi da se od društva postavljene zadatke izvrši što efikasnije i što korisnije, imajući u vidu osnovne smernice i namenu plana i interese globalnog društva. Tu se polazi od humanističke postavke, da su plan i tzv. *socijalne* investicije namenjene čoveku i društvu i da su to osnovne vrednosti kojima je ostalo podređeno. Već sam predmet sociologije i problemi kojima se ona bavi daju sociologu ovako visoko mesto u naučnoj i planerskoj ekipi. Ali to nikako ne znači da su ostale discipline i stručnjaci zapostavljeni; to samo znači da je u ovom pogledu sociolog samo *naučni koordinator* i onaj koji se stara da neki odnosi ili struke ne budu »predimenzionirani« na štetu ostalih. Tu posebno treba imati u vidu što pravilnije određivanje odnosa između interesa i potreba globalnog i lokalnih društava, suzbijanje lokalnih i regionalnih tendencija i sl. Ali ovde je mogućan nesporazum kao da se radi o kakvim političkim ambicijama sociologa i njihovoj želji da zameni političara. No, to su dve sasvim odvojene uloge: politiku vode političari i druga za to ovlašćena lica i grupe, dok je sociolog samo stručnjak u ekipi koji svojim znanjem »pomaže da se formira, primeni i proceni politika primenjujući naučne metode, analize i društvene podatke, koji su temelj svake zdrave politike«.⁶

Drukčija je uloga sociologa kao »čuvara od zastranjivanja« (*garde-fou*) u planiranju i izvršenju plana. Ona se sastoji u tome, što je on neka vrsta automatske kontrole (*feed-back*) u ekipi. To znači, da on na vreme treba da uoči i otkloni nesrazmere u istraživanju i planiranju do kojih može doći ili zbog neobaveštenosti onih za čiji se račun projekt realizuje, ili zbog »profesionalne deformacije« pojedinih stručnjaka, ili zbog kakvih zaključaka koji nisu zasnovani na proverenim činjenicama, a koji dovode do toga da se »od drveta ne vidi šuma« ili obratno. Iskustvo pokazuje, da ovde stručnjak može imati teškoća u rešavanju nekih tzv. *osetljivih* problema, kao što su lokacija i investicije, otklanjanje »neravnoteže« do koje dovodi polarizovanje radova i investicija u jednom kraju na štetu drugog (*phénomènes de polarisation*), u otklanjanju uticaja izvesnih grupa (*groupes de pression*) koje vuku na svoju stranu.⁷

⁵ F. Peroux, *L'économie du XXe siècle*, Paris, 1961.

⁶ H. M. Philips, *La recherche sociale et les problèmes de la vie rurale*, La recherche sociologique et les problèmes de développement rural en Asie du Sud-Est. UNESCO, Paris, 1963, 29.

⁷ *Théorie et pratique de l'expansion régionale*, Actes du Colloque international de l'Institut de Science économique de l'Université de Liège, (22—23, avril 1966), Bruxelles, 1961, 39.

Ove dve uloge sociologa zahtevaju njegove napore da bi se što bolje uskladili tehnički, ekonomski i socijalni delovi plana. Ali on ima i treću ulogu u ekipi, on je u njoj *sociolog*, tj. stručnjak koji se bavi određenom disciplinom i istražuje *sociološke faktore* relevantne za plan i njegovo izvršenje. U prvim dvema ulogama, sociolog usko *sarađuje* s ostalim članovima ekipe, a u trećoj on se bavi svojom stručnom problematikom i radi na svojoj dionici socijalnog dela plana.⁸

Tu se pred sociologa najčešće postavljaju ovi konkretni zadaci:

1) da u razvitku i odnosima društva određenog prostora pronađe socijalna »uska grla« i neravnomernosti koje sprečavaju njegovu modernizaciju;

2) da pronađe načina kako bi se grupe i institucije najbolje i najkorisnije rasporedile u tom prostoru i s njihovog gledišta i s gledišta globalnog društva;

3) da pronađe efikasne i realne načine kako bi se ličnosti, grupe i tradicionalne zajednice toga prostora uključile u izvršenje planom postavljanih zadataka;

4) da pruži akterima plana konkretne socijalne analize i proverene podatke za njihove akcije u okviru sastavljanja i izvršenja plana;

5) da analizom društvenih snaga i odnosa što realnije utvrdi stavove pojedinih društvenih kategorija i grupa prema planu i njegovom izvršenju, osobito da utvrdi snagu onih koji mogu da se odupru planu i da ukloni i ublaži otpore;

6) da pronađe najefikasnije kanale preko kojih se može uticati da se prošire nove ideje i nova tehnika u društvu toga prostora;

7) da na osnovu konkretne analize društvenog razvoja u prošlosti i sadašnjosti predvidi smerove (»trendove«) razvoja u budućnosti i da sastavi *sociološki model akcije* u kome će saglasno sa svojim analizama, društvenim ciljevima, sredstvima i snazi aktera, pronaći i predložiti efikasne oblike i pogodne instrumente realizovanja socijalnog dela plana i kontrole njegovog izvršenja, kao i praćenje socijalnih posledica toga izvršenja, i sl.

Drugim rečima, sociolog u svome sektoru treba da što konkretnije odgovori na tri pitanja:

a) kakva je socijalna struktura i procesi u datom društvu i kakav je smer njihovog razvoja;

b) u čemu se ono što sociološki postoji u tome društvu razlikuje od onog što se namerava planom izmeniti, i

c) kakvim se načinima i merama može preobratiti ono što već postoji u ono što treba da postoji, tj. da se postigne ono što je postavljeno kao bitni socijalni zadatak plana.

Ovakva uloga i rad sociologa u praksi zahtevali su da se sociologija razvije ne samo kao naučna teorija, već i kao *profesija*.⁹

2. Političke stranke

One izražavaju različite klasne, ideološke, nacionalne i druge interese, pa zbog toga i njihova struktura i organizacija mogu biti veoma različiti. Ali, obično svaka moderna politička stranka u svome programu ima jedan deo u kome ona izražava svoj stav prema selu i seljaštvu, agrarnom i seljačkom pi-

⁸ Cv. Kostić, *Sociologija i regionalno planiranje*, Zbornik Filozofskog fakulteta, knj. IX-2, Beograd, 1966, 360.

⁹ T. Parsons, *Some Problems Confronting Sociology as a Profession*, *American Sociological Review*, vol. 24, 1959, 547.

tanju, agrarnoj politici, ruralnom pitanju i sl. Među njima su se vrlo rano, još od stvaranja modernih političkih stranaka, počele pojavljivati i razne *zemljoradničke, agrarne ili seljačke* stranke i pokreti. Neke od njih su stvorile i tzv. *seljačke internacionale*. Njihov je cilj okupljanje i organizovanje ruralnih masa i osposobljavanje za akciju kako bi branile svoje interese.

Kod mnogih od ovih stranaka u kapitalizmu mogu se uočiti neke zajedničke crte: stavljanje zemljišta na prvo mesto kao proizvodnog sredstva i isticanje seljaka na prvo mesto, kao stuba društva. Za neke od tih stranaka je seljak »kamen temeljac i izvor ekonomskih dobara«, agrar je »blagorodno zanimanje«, a »seljak je večan«.¹⁰ Za druge je »seljak primarni nosilac ljudske kulture«¹¹ a za treću stranku »poljoprivredna proizvodnja je najvažnija od svih privrednih grana«.¹² Veoma često takvo shvatanje dovodilo je vođe ovih stranaka i pokreta do pravog kulta agrara i seljaka. Uostalom, to su bile i ideje fiziokrata, koji su tvrdili da je obrada zemlje jedino »produktivan« rad, i da su svi ostali poslovi »sterilni«, pa kada se stvari tako postave, onda je neminovan zaključak da su seljaci najkorisnija društvena kategorija i da je za društvo najbolje da oni takvi i ostanu. Biti seljak ne znači ostati zaostao kulturno i ekonomski. Za dokaz toga navođeni su primeri: Danske, Holandije, Novog Zelanda i sl. To su »seljačke« zemlje, ali im to ne smeta da se u ekonomskom i kulturnom pogledu ravnaju sa najnaprednijim zemljama sveta. Zbog toga, primera radi, svi oni koji predlažu da se što više seljaka uključi u industrijski rad »čine jedan veliki greh prema svojoj zemlji, koja je zemljoradnička i koja to mora ostati«.¹³ U svakom slučaju, misle oni, najbolja je ona državna politika, koja što više seljaka zadrži na selu. U tom cilju treba preduzeti sve mere »da bi se izbeglo sitnjenje seljačkih gazdinstava i proletarizacija... Zemljoradnicima se ni za kakav dug ne može prodati imovina nužna za opstanak porodice«.¹⁴

Neke od ovih stranaka stvarale su i stvaraju i posebne organizacije koje su sprovodile na selu razne akcije u duhu njihovih programa, a neke su pomagale i naučna istraživanja na selu

I moderne političke partije izrasle prije svega u industrijskoj i urbanoj sredini u svojim programima imaju zastupljeno agrarno i seljačko pitanje. Moglo bi se čak tvrditi da to pitanje u političkoj borbi ima veću važnost nego što bi se to moglo zaključiti po procentu poljoprivrednog stanovništva ili učesću poljoprivrede u nacionalnom dohotku. Što se tiče komunističke partije prvi je Engels tražio da se jasno odredi stav prema seljaštvu, a Lenjin je pridavao veliku važnost pridobijanju ruskih seljaka za socijalističke ideale.

3. Crkva

Uticaj crkve na selu je obično jak. To potiče iz više razloga: tradicije, seljak je »dete prirode«, veoma izložen uticaju mistike i »viših sila«, a dobrim delom to dolazi i otud što se mahom sve religije i crkve staraju da održe i ojačaju svoj uticaj. Najveća opasnost za taj uticaj je širenje industrijalizacije i uvlačenje seljaka u industrijski rad. Taj rad stavlja pred seljake i zahteve psihološke prirode; industrija traži znanje i disciplinu, inicijativu i odgovor-

¹⁰ Savez zemljoradnika, *Zemljoradnički trebnik*, Beograd, str. 2, 7 i sl.

¹¹ M. Konjhodžić, *Seljački pokret u Hrvatskoj*, Zagreb, 1940, 8.

¹² Narodna seljačka stranka, *Osnovna načela, program i statut*, Beograd, 1940, str. 23.

¹³ Mih. Avramović, *Organizacija zemljoradnika*, Beograd, 1923, 50.

¹⁴ Narodna seljačka stranka, *Osnovna načela, program i statut*, Beograd, 1940, 25.

nost i povećava veru u moć ljudskog razuma. Jasno je da crkvene norme donete u drugim epohama nisu mogle da se saobrazе i da usvoje jednu takvu delatnost koja »nema duše«. Pored toga, industrija budi otpor protiv svih neracionalnih nazora, a religije baš preporučuju povlačenje u sebe, ostajanje pri starinskom načinu rada i patrijarhalnim pogledima na život i svet. Industrija takođe kida tradicije i stare veze, ona veže čoveka za mašinu, uključuje ga u jednu novu hijerarhijsku organizaciju rada. To neminovno povlači posledicu, da se seljak izmiče uticaju crkvene organizacije i verskih dogmi, od počinje da sumnja u ono u šta je ranije verovao, njega načnu i verske sumnje. Nove vrednosti potiskuju stare, a nova shvatanja zaokupljaju sve više seljakovu pažnju čim se uključi u industrijski rad ili se na selu prošire moderni oblici obrazovanja. Pored toga, on neće više da misli i da se ponaša onako kako crkva traži

Zbog tih i drugih razloga crkve su izradile stavove o selu i seljacima. Njihova aktivnost u ovom pravcu svodila se na propovedi među pravoslavnim i muslimanima, dok su katolička i protestantska crkva, pored propagande, preduzele i mnoge konkretne mere da bi osigurale svoj uticaj na selu, pa su razvile posebna sociološka proučavanja sela.

Zbog ovoga se problem religije u ruralnoj sociologiji danas postavio u dva oblika: proučavanje religije kao *nezavisne varijable*, tj. kao uzroka koji utiče na razne druge pojave u ruralnom društvu i nastojanje da se sociologija stavi u službu izvesnih verskih učenja.

Prvi pravac zasniva se na teoriji M. Webera (*Gesammelte Aufsätze zur Religionsociologie*, 1922) o uticaju religije na stvaranje privredne etike (*Wirtschaftsethik*), a to su »praktični oblici ponašanja« koja religija zahteva od ličnosti i društvenih grupa. Šest glavnih svetskih religija: budizam, konfučionizam, hinduizam, judaizam, hrišćanstvo i islam veoma se razlikuju u ovom pogledu. Osobito je *protestantizam* u hrišćanstvu istakao vrednosti racionalne organizacije rada, masovne proizvodnje za tržište, ulogu štednje i novca i sl. Prema protestantizmu *rad* je osnovna životna funkcija čoveka, čovek postoji radi njega i on mora raditi predano i savesno. Zbog toga protestantizam pomaže i širi racionalizam, utilitarizam, novotarstvo, ličnu inicijativu, bori se protiv zastarele tradicije, inertnosti i neracionalnosti. Sve to zahteva ličnost s određenim kvalitetima i shvatanjima i grupe s posebnim socijalnim institucijama i oblicima ponašanja. Religija u svemu tome ima odlučnu ulogu; ona, primera radi, stvara etički privredni poziv (*Wirtschaftsethos*), koji ne postoji u neradnim i lenjim masama, već samo u onim koje su navikle da rade i u radu da primenjuju racionalnost, tehniku i nauku.

Problem stvaranja privrednog *preduzimača* i racionalnije privrede i oblika ponašanja postavio se osobito u nerazvijenim zemljama posle završetka drugog svetskog rata, kada su mnoge od njih počele s industrijalizacijom, da bi se izvukle iz zaostalosti. Konkretna sociološka istraživanja zaista pokazuju da u ruralnim društvima ovih zemalja religiozni faktori (*facteurs religieux*), kao što su: predstava sveta i uloge čoveka u njemu, predstava drugog sveta, uticaj religije na život ličnosti i grupa, njen uticaj na ekonomske i društvene odnose, uloga sveštenika, praznici i druge verske manifestacije imaju veliku ulogu.¹⁵

¹⁵ R. P. Allain, *Le rôle de la recherche sociologique et psychologique dans les programmes de développement rural*, Le recherche sociologique et les problèmes du développement rural en Asie du Sud-Est, UNESCO, Paris, 1963, 63.

Sasvim drukčiju teorijsku osnovu i ulogu ima *verska sociologija*, koju su razvile izvesne hrišćanske crkve, osobito katolička i protestantska.

Pošto je ruralno društvo u ovom pogledu od velikog značaja, to je ova sociologija naročito usmerena na selo i na vršenje uticaja na njega. Zbog toga se u mnogim protestantskim i katoličkim zemljama proučava verski život na selu i promene u njemu. Na primer, u Francuskoj se vrše brojna i precizna sociološka proučavanja seoskih verskih zajednica, tj. parohija (*paroisses*). Slično je i u nekim drugim zemljama zapadne Evrope, u kojima postoje posebni instituti i katedre za ovakvu sociologiju. Jedna takva katedra postoji i u poljskom gradu Lublinu.

U katoličkim zemljama, idejne podloge ove sociologije jesu *papske enciklike*, tj. papske poslanice upućene sveštenstvu i katolicima *urbi et orbi*. U njima poglavar katoličke crkve *ex cathedra*, tj. kao »nepogrešiv« i kao »božji izaslanik na zemlji« iznosi svoje mišljenje o društvenim problemima i o načinima kako ih treba rešavati. Na osnovu njih razne verske organizacije i udruženja (»Katolička akcija«, katolički sindikati i stranke i sl.), sveštenici i vernici ravnaju svoja ponašanja i postupke. Osnovne misli o društvu i njegovom uređenju se iz enciklika kasnije razrađuju kao »sociologija«, predaju se u školama ili se neposredno prenose u praksu.

Pošto je ova »sociologija« zasnovana na verskim dogmama i raznim natprirodnim »otkrićima«, to ona nema naučni karakter, iako je njen uticaj znatan u zemljama gde vera ima veću ulogu.

4. Kooperative

Taj pokret ujedinjuje svoje članove da sarađuju jedan s drugim, da bi postigli neki zajednički cilj. Taj cilj je obično ekonomske prirode i moderno zadrugarstvo se i razvilo naročito zbog toga da bi se udružili oni čiji je ekonomski i socijalni položaj ugrožen. Zbog toga ove zadruge imaju oblik ekonomskog *preduzeća* u kojemu članovi, pojedinci ili grupe, ujedinjuju svoje napore da bi postigli neku ekonomsku korist. Ali zadruga je i *udruženje* ličnosti i grupa između kojih se uspostavljaju interakcije da bi se ujedinile njihove aktivnosti. To se može postići samo spontanom udruživanjem ili organizacijom. Već zbog toga, ona treba da isključi između svojih članova rivalitet i sukobe. Zbog ovakve svoje prirode, koja ujedinjuje u istu instituciju preduzeće i udruženje, zadruga je predmet ekonomskih i socioloških istraživanja. Zadrugarstvo je predmet sociološkog ispitivanja i zbog toga što ono predstavlja *svetski pokret* i ruralnu snagu od osobitog značaja.

Moderno zadrugarstvo vuče svoje korene iz Engleske. Još u spisima *T. Mora*, a naročito *R. Owena* nalaze se zahtevi da se siromašni ljudi ujedine i da se zajedničkim naporima pokušaju izvući iz siromaštva. Posle izvesnih neuspešnih pokušaja, 1844. godine u engleskom gradu *Rochdalu* osnovana je prva proizvođačka tkalačka zadruga, koju su nazvali: »Zadruga časnih rođelskih pionira«, a svoje ciljeve i principe rada su osnivači izneli u tzv. »Manifestu pionira«. Ti su principi bili ovi: materijalna baza zadruge su udeli članova; roba se u zadrugi može kupovati samo u gotovu; dobit se deli prema učešću u kupovini (tzv. princip *ristorno*); zadrugom se upravlja demokratski i sl. Mnogo kasnije je *Međunarodni zadružni savez* (1937) ovako formulisao *rođelske principe zadrugarstva*: 1. sloboda udruživanja, 2. demokratska

kontrola: jedan čovek, jedan glas, 3. raspodela dobiti članovima prema obavljenim poslovima sa zadrugom, 4. ograničen interes na kapital, 5. politička i religiozna neutralnost, 6. kupovina za gotovo i 7. pomaganje podizanja podmlatka zadrugara. Prva četiri principa su fundamentalni i oni predstavljaju klasični kriterijum po kome se razlikuju *prave* od lažnih zadruga; udruženja koja ih ne usvajaju ne mogu se zvati zadrugama. Ostala tri kriterijuma su fakultativne prirode; zadruge ih mogu primenjivati ali ne moraju.¹⁶

Zadrukarstvo se od vremena »ročdelskih pionira« razvilo po čitavom svetu u raznim oblicima.

Između ostalog, marksizam je razvio svoju teoriju i praksu o zadrugarstvu. U tom pogledu, osobito su značajni radovi F. Engelsa i V. I. Lenjina. Ovi radovi sadrže duboku analizu klasne strukture seljaštva i stavova raznih njegovih delova prema zadrugarstvu. Ali, na putu uključivanja širokih seljačkih masa u zadruge stoje mnoge prepreke, neke od njih su sociološke prirode. Ovde se treba samo podsetiti na jednu misao V. I. Lenjina »pod uslovima potpune kooperativizacije mi bismo već obema nogama stajali na socijalističkom tlu. Ali taj uslov potpune kooperativizacije pretpostavlja takvu kulturu seljaštva (baš seljaštva, kao ogromne mase) da je ta potpuna kooperativizacija nemoguća bez čitave kulturne revolucije...«.¹⁷

U stvaranju kooperacija i njenom pravilnom funkcionisanju uloga sociologa je u mnogim zemljama veoma cenjena (Holandija, Izrael i dr.). Stavši, u izvesnim zemljama (Francuska i sl.) razvila se posebna grana ruralne sociologije — *sociologija zadrugarstva*.

5. Internacionalne organizacije

One se bave, već prema svojoj nameni i sredstvima, unapređenjem ruralnog života i doprinose rešavanju ili ublažavanju ruralnih problema u svetu. Među njima se ističu ove: međunarodni zadružni savez, FIPA, FAO i dr.

Međunarodni zadružni savez, kao svesni predstavnik zadrugarstva, stara se o širenju zadružnih principa u svetu, čuvanju interesa zadrugarstva, uspostavljanju prijateljskih i što tešnijih odnosa među zadrugama raznih zemalja i sl. i u tom cilju ova organizacija priređuje svetske kongrese, izdaje publikacije, pomaže stvaranje organizacija za kredit, trgovinu, osiguranje i sl. *FIPA* ili Međunarodna organizacija poljoprivrednih proizvođača osnovana je 1947. godine. Ona proučava svetske agrarne probleme i podnosi predloge Organizaciji Ujedinjenih Naroda da bi se pronašle neke mere za njihovo rešenje. Praktično njen se rad sastoji: u razmeni informacija o novoj tehnici i naučnim dostignućima u okviru agrara, propagandi mera za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, razmeni agrarnih stručnjaka. *FAO* ili Međunarodna organizacija za ishranu i poljoprivredu osnovana je 1945. godine sa sedištem u Rimu. Osnovni njezin cilj je unapređenje agrarne proizvodnje i ishrane, kao i pronalaženje mera da se agrarni proizvodi što bolje plasiraju na svetskom tržištu. *Ujedinjene nacije* imaju posebne sekcije koje se staraju da se što bolje prouči ruralno društvo u svetu. Među njima treba posebno istaći Ekonomski i socijalni savet (*Le Conseil économique et social*) i Komisiju za socijalna pitanja (*La Commission des questions sociales*). Tako je organizovano dosta internacionalnih istraživanja, osobito socioloških, po određenom meto-

¹⁶ G. Lasserre, *La coopération*, Paris, 1962, 15.

¹⁷ V. I. Lenjin, *O kooperaciji*, Beograd, 1945, 4.

du da bi se mogla činiti poređenja i pronalaziti najbolje mere da se doprinese rešavanju ruralnih problema. Ova organizacija preduzima i druge akcije za ruralnu rekonstrukciju (*reconstruction rurale*).¹⁸

Internacionalne organizacije podstiču i finansiraju mnoge sociološke institucije i u razvijenim i u nerazvijenim zemljama i rade na razvijanju ruralne sociologije kao profesije.

Summary

PRACTICE AND RURAL SOCIOLOGY IN THE WORLD

Rural sociology is not equally developed in different parts of the world. The reasons for this are different. In a considerable measure they are of an historic nature; for the need for it came to be felt in some places earlier, in some later. Thus it first emerged in Europe and North America where it is now theoretically most highly developed. However, since the Second World War and as a result of the dissolution of the colonial system many new states have emerged in Asia, Africa and Latin America in which peasants form the majority of the population. Since most of these countries were underdeveloped, their scientific and practical requirements demanded a scientific sociological approach to the study of their rural societies. This was especially demanded by various social forces seeking the transformation or preservation of the existing relations in rural areas. These forces include the state, political parties, churches, cooperatives and international organizations. This development has led to the need for the profession of rural sociologist.

There are also other factors which have a promoting influence on this development. One of them is the effect of various social systems. In this respect there are not only differences between capitalist and socialist countries, but these systems have a very great effect on undeveloped countries. In some of these the influence comes chiefly from capitalism, in others from socialism. This development is further influenced by the structure of the particular rural society, i. e. its underlying natural basis, the level of its technical development, and differences in climate and configuration.

The most important aspect of these trends is the fact that the need for professional rural sociologists is increasing in social practice.

Резюме

ПРАКТИКА И СОЦИОЛОГИЯ ДЕРЕВНИ В МИРЕ

Руральная социология в настоящее время неравномерно развита в разных частях мира. Причины этого тоже разные. Большей частью они исторического происхождения: в некоторых частях она появилась раньше, а в других позднее. Так она прежде всего появилась в Европе и Северной Америке, где она и ныне лучше всего теоретически развита. Но после Второй мировой войны, в Азии, Африке и Латынской Америке, из-за разложения колониальной системы на этих континентах настали многие новые государства в которых крестьянство составляет большинство. Это преимущественно неразвитые страны и научные и практические надобности во многих из них требовали научно-социологический подход в изучении их руральных обществ. В этом нуждались особенно разные общественные силы, работающие на преобразении и сбережении общественных отношений в деревне. Это: государство, политические партии, церковь, кооперативизм и международные организации. Вследствие всего этого является необходимость формирования **профессии** рурального социолога.

Существуют и другие причины влияющие на это развитие. Между остальными и влияние социальной системы также очень значительное. В этом смысле разновидности являются не только между капиталистическими и социалистиче-

¹⁸ Nation Unies, *Le progrès social par l'aménagement des collectives*, New York, 2.

скими странами, а влияние этих систем очень большое в неразвитых странах; в некоторых из них сильнее влияние капитализма, а в некоторых влияние социализма. На упомянутое развитие влияет и структура определенного рурального общества, естественный фундамент на котором оно и помещается, технический уровень развития, а также различия в климате и в рельефе.

Во всем этом, основное значение является в факте что общественная практика все больше требует специализированных руральных специалистов.